

Is de Nederlandse industrie wel zo weinig dynamisch?

Voor de speurtocht naar de dynamiek van het Nederlandse bedrijfsleven bieden de literatuur en empirisch onderzoek van de industriële organisatie een schat aan informatie. In tegenstelling tot de algemene veronderstelling blijkt het met de Nederlandse dynamiek mee te vallen.

In *ESB* van 20 januari 1993 openen Van Bergeijk en Haffner de discussie over de dynamiek van de Nederlandse goederenmarkten¹. Zorg over de dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt is er natuurlijk al lange tijd. Recente problemen van veel grote industriële bedrijven wakkeren nu ook de zorg aan over de dynamiek van goederenmarkten.

Zonder duiding van het begrip dynamiek is een discussie over de mate ervan zinloos. Van Bergeijk en Haffner kiezen voor een zogenoemde traagheidsratio: de mate waarin het niveau van de capaciteitsbezetting prijsveranderingen beïnvloedt. Deze invloed wordt door hen vastgesteld in een relatie waarin veranderingen in kosten per eenheid produkt en veranderingen in capaciteitsbezetting ook als verklarende variabelen optreden. Met andere woorden, er wordt een onderscheid gemaakt tussen het lange-termijneffect van capaciteitsbezetting (niveau) en het korte-termijneffect (verandering) op de winst per eenheid produkt. Hoe kleiner het lange-termijneffect, des te minder de dynamiek. Van Bergeijk en Haffner omkleden hun primeur met betrekking tot de empirische invulling van het functioneren van goederenmarkten met veel proviso's. Toch concluderen zij dat er aan de marktdynamiek in Nederland in de jaren zeventig en tachtig wel wat schort. Op grond van hun analyse lijkt die conclusie gerechtvaardigd. Er is echter een andere studie die wortelt in de traditionele literatuur op het vakgebied van de industriële organisatie en die tot een andere conclusie leidt.

Literatuur over dynamiek

In de literatuur over de industriële organisatie wordt uiteraard al lange tijd

aandacht besteed aan marktdynamiek². Men heeft dan niet alleen de snelheid voor ogen waarmee markten ruimen – hetgeen het aanknopingspunt is voor Van Bergeijk en Haffner – maar ook de snelheid waarmee markten veranderen. Dit laatste staat bij voorbeeld centraal bij studies naar het proces van toe- en uit-treding³ of dat van het genereren van innovatieve input of output⁴. Dit heeft er ook toe geleid concurrentie als een dynamisch proces op te vatten waarin weinig ruimte is voor begrippen als evenwicht en ruiming van markten. De meest moderne versie hiervan is de zogenaamde 'persistence of profits'-aanpak⁵. Deze aanpak stelt dat de snelheid waarmee bovennormale winsten (of verliezen) verdwijnen een indicatie is voor de mate van concurrentie op een bepaalde markt. Het is echter moeilijk een van de drie hierboven genoemde onderzoeksrichtingen te associëren met die van Van Bergeijk en Haffner.

Een veel ouder paradigma in het vak industriële organisatie is dat van de relatie tussen marktstructuurvariabelen aan de ene zijde en resultaat ('performance') aan de andere. Dit paradigma vindt zijn oorsprong in de grote Amerikaanse preoccupatie met de schadelijke effecten van monopolïde situaties⁶. Er zijn duizenden studies op dit terrein verschenen⁷. Dit soort studies richt zich voornamelijk op de vergelijking tussen markten (inter-industry studies). Deze studies leveren coëfficiënten op die *lange-termijnevenwichten* beschrijven. De veronderstelling is dan natuurlijk dat de gebruikte waarnemingen ook alle in een evenwichtssituatie zijn, hetgeen niet altijd het geval is. Er moet dus gecorrigeerd worden voor *korte-termijnontwikkelingen*. Indien er een panel-databestand (tijdreeksen van

cross-sectiebestanden) beschikbaar is, dan is het mogelijk zowel lange-termijn- als korte-termijneffecten te bestuderen. Dit soort studies is vanaf 1985 beschikbaar gekomen. En hier ligt de mogelijkheid een relatie te leggen met het werk van Van Bergeijk en Haffner.

Resultaten voor Nederland

Het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf verricht al enige jaren een econometrische studie naar de prestaties van Nederlandse industriële bedrijven. Deze studie is opgezet in de traditie van het 'structure performance'-paradigma en wordt mede door NWO ondersteund. Er zijn drie onderdelen: de invloed van de conjunctuur op 'performance'; de invloed van de grootteklasseverdeling op 'performance', en 'performance'-verschillen tussen Nederland en de Verenigde Staten.

Prijs-kostenmarge

De studie heeft op het eerste gezicht weinig met marktdynamiek te maken. Echter, een herinterpretatie van de resultaten geeft een beeld van een tamelijk dynamische Nederlandse industrie. De te verklaren variabele is de prijs-kostenmarge, dit is de waarde van de produktie minus arbeids- en inkoopkosten gedeeld door de waarde van de produktie. Dit is een bekende marktimperfectie-

1. P.A.G. van Bergeijk en R.C.G. Haffner, Op zoek naar dynamiek, *ESB*, 20 januari 1993, blz. 52-56.

2. B. Carlsson, Industrial dynamics: an overview, in B. Carlsson (red.), *Industrial dynamics*, Boston, 1989, blz. 1-19.

3. P.A. Geroski, *Market dynamics and entry*, Oxford, 1991.

4. Zie bij voorbeeld Z.J. Acs en D.B. Audretsch, Innovation, market structure and firm size, *Review of Economics and Statistics*, jg. 69, 1987, blz. 567-574 voor een Amerikaanse en R.G.J. den Hertog en A.R. Thurik, Determinants of internal and external R&D: some Dutch evidence, *De Economist*, jg. 141, 1993, te verschijnen, voor Nederlandse resultaten.

5. D.C. Mueller (red.), *The dynamics of company profits*, Cambridge, 1990.

6. J.S. Bain, Relation of profit rate to industry concentration: American manufacturing, 1936-1946, *Quarterly Journal of Economics*, jg. 65, 1991, blz. 293-324.

7. R. Schmalensee, Interindustry studies of structure and performance, in R. Schmalensee en R.D. Willig (red.) *Handbook of industrial organization*, Amsterdam, 1989, blz. 952-1009.

maat in de literatuur over de industriële organisatie, gebaseerd op de Lerner index⁸. Volgens de micro-economische theorie is de prijs in een markt met volledige mededinging gelijk aan de marginale kosten. Echter, in werkelijkheid leiden marktimperfections tot prijzen die de marginale kosten overstijgen. De prijs-kostenmarge wordt dus bepaald door de mate waarin bedrijven in staat zijn hun prijzen boven de marginale kosten te zetten. In de praktijk kennen wij de marginale kosten niet, zodat deze benaderd moeten worden door de variabele kosten. Hiervoor worden doorgaans de arbeids- en inkoopkosten genomen.

Invloed van de conjunctuur

In het onderdeel van de studie dat de invloed van de conjunctuur op prijs-kostenmarges bestudeert⁹, worden gegevens van 66 industriegroepen voor de periode 1975 tot en met 1986 gebruikt. Deze 66 industriegroepen representeren een zeer groot deel van de totale Nederlandse industrie: zij omvatten 87% van de werkgelegenheid in de totale industrie in 1986. De panel-datastructuur wordt gebruikt om een onderscheid te maken tussen korte-termijneffecten en lange-termijneffecten. Er worden acht verklarende variabelen ten tonele gevoerd (verkopersconcentratie, kopersconcentratie, capaciteitsbezetting, vraagontwikkeling, import, export, alsmede combinaties daarvan). In totaal kunnen er dus zestien effecten gemeten worden. Dertien van de zestien regressie-coëfficiënten blijken significant verschillend van nul te zijn. Dit is een aanwijzing dat de Nederlandse industrie op van alles reageert, maar het is niet voldoende om aan te tonen dat zij ook dynamisch is, in de zin zoals Van Bergeijk en Haffner dat voor ogen hadden.

Interessanter wordt het wanneer wij naar de korte- en lange-termijneffecten van de geaggregeerde vraag en de capaciteitsbezetting kijken. Alle vier effecten zijn significant positief. Het feit dat de bedrijven gemiddeld gesproken reageren op de lange-termijneffecten van zowel vraag als capaciteitsbezetting, is een indicatie voor de dynamiek in de industrie. Voorts blijken de lange-termijninvloeden veel groter te zijn dan de korte-termijninvloeden. Dit is een tweede indicatie voor de bereidheid van bedrijven het prijsmechanisme te laten

werken. De veronderstelling van Van Bergeijk en Haffner was immers dat de dynamiek minder is naarmate het lange-termijneffect lager is. Onder de overige verklarende variabelen bevinden zich indicatoren van kapitaalkosten, internationale handel en marktconcentratie van kopers en verkopers. Al met al is er dus voldaan aan twee suggesties die Van Bergeijk en Haffner gaven: een grote nadruk op de meting van de dynamiek op mesoniveau en een correctie voor effecten van buitenlandse handel.

Grootteklasseverdeling

In het onderdeel waarin de invloed van de grootteklasseverdeling wordt bestudeerd¹⁰, wordt melding gemaakt van een interessant empirisch feit. De invloed van het niveau van de capaciteitsbezetting op het niveau van de prijs-kostenmarge is groter in bedrijfspgroepen waar kleine bedrijven een relatief klein aandeel hebben.

Dit kan twee dingen betekenen. Ten eerste dat grote bedrijven meer rekening houden met hun capaciteitsbezetting bij het zetten van hun prijzen dan kleine bedrijven. Voor deze gedachte wordt geen harde statistische ondersteuning gevonden.

Het zou echter ook kunnen betekenen dat de afstemming van prijzen op de capaciteitsbezetting afhankelijk is van de verdeling van de marktmacht in bedrijfspgroepen. En wel op een onverwachte manier: bij een hoge concentratie van macht – dus bij een klein aandeel kleine bedrijven – is er een betere afstemming dan bij een grotere spreiding van macht.

Helaas is niet te reconstrueren wat de invloed is van het niveau van de bezettingsgraad op de ontwikkeling in prijs-kostenmarges bij verschillende grootteklasseverdelingen. Het is in ieder geval duidelijk dat grootteklasseverdelingen de relatie tussen bezettingsgraad en prijzen kunnen beïnvloeden, evenzeer als internationale handelstromen dit kunnen.

In het onderdeel dat de verschillen tussen Nederland en de Verenigde Staten onder de loep neemt¹¹, wordt gerapporteerd dat de gemiddelde prijs-kostenmarge in Nederland veel lager is (0,17) dan in de Verenigde Staten (0,27). Dit is in ieder geval geen aanwijzing voor een lage mate van dynamiek op de Nederlandse markt voor industriële goederen.

Besluit

Gegeven de vaagheid en veelomvattendheid van het begrip dynamiek is het voor de hand liggend dat er vele manieren zijn om het begrip empirisch inhoud te geven. Van Bergeijk en Haffner kiezen voor een aanpak waarbij de traagheid van prijsaanpassing centraal staat. Men kan ook kiezen voor traagheden in het proces van toe- en uittreding, voor traagheden in het proces van de afkalving van bovennormale winsten of voor de mate waarin de markten innovatieve input of output genereren. Ik denk dat de door Van Bergeijk en Haffner gekozen aanpak een uitstekende is, met name omdat de vele resultaten behaald binnen het 'structure performance'-paradigma gebruikt kunnen worden voor een verdere verbetering van de aanpak en er op dit gebied ook recente resultaten voor Nederland zijn.

Verdieping

Mijn boodschap is een dubbele. Ten eerste dat de door Van Bergeijk en Haffner voorgestelde aanpak het verdient verder verdiept te worden. Op een zo laag mogelijk aggregatieniveau dienen traagheidscoëfficiënten berekend te worden, terwijl er rekening gehouden wordt met meer dan de kosten- en capaciteitsontwikkeling alleen wanneer prijsontwikkelingen worden verklaard. Met andere woorden, er moet rekening gehouden worden met de vele resultaten die de empirische literatuur over industriële organisatie op dit terrein heeft opgeleverd (in het bijzonder met betrekking tot de Nederlandse situatie).

Vervolgens moet de variatie in de aldus berekende traagheidscoëfficiënten verklaard kunnen worden aan de

8. S. Martin, *Industrial economics*, New York, 1988.

9. Y.M. Prince en A.R. Thurik, Price-cost margins in Dutch manufacturing, *De Economist*, jg. 140, 1992, nr. 3, blz. 309-335.

10. Y.M. Prince en A.R. Thurik, Firm-size distribution and price-cost margins in Dutch manufacturing, *Small Business Economics*, jg. 5, 1993, nr. 3, te verschijnen en Y.M. Prince en A.R. Thurik, Prijs-kostenmarges van kleine en grote bedrijven, *CBS-Select*, 1993, nr. 8, te verschijnen.

11. Y.M. Prince en A.R. Thurik, *The intertemporal stability of the concentration margins relationship in Dutch and U.S. manufacturing*, Research report 9301/E, EIM, Zoetermeer.

hand van marktkenmerken zoals grootte van de markt (aantal ondernemingen), internationale handel (importen en exporten), grootteklassesverdeling en marktimperfecties (kartellisatie), in- en uitstroom en vernieuwing, enz.

Deze fase voor het onderzoek is nieuw wanneer men haar vergelijkt met het traditionele 'structure performance'-onderzoek. Zij is geïnspireerd door het moderne 'persistence of profits'-onderzoek. Immers, Kleijweg¹² heeft laten zien dat de snelheid van afkalving van bovennormale winsten samenhangt met allerlei marktstructuurvariabelen. Deze fase is niet alleen nieuw, maar ook essentieel om precies te begrijpen wat de traagheidscoëfficiënt voorstelt en langs welke lijnen beleid kan worden ontwikkeld.

Deze fase is met name interessant voor de onderbouwing van het concurrentiebeleid. Immers, mochten er gegevens beschikbaar komen over het voorkomen van kartels – en in het Nederlandse systeem zijn die aanwezig – dan kan hun invloed op de traagheidscoëfficiënt berekend worden. Er kan dan worden vastgesteld wat hun invloed is op de marktdynamiek à la Van Bergeijk en Haffner.

Versterking marktdynamiek

Het tweede deel van mijn boodschap heeft betrekking op het vermeende gebrek aan dynamiek op de Nederlandse goederenmarkt. Gebrek aan dynamiek wordt niet waargenomen bij het EIM-onderzoek. Dit onderzoek beperkt zich weliswaar tot de Nederlandse industrie in de periode 1975 tot en met 1986 en is niet direct gericht op het meten van dynamiek. Een precieze herberekening van de traagheidsratio is dan ook niet mogelijk. Toch kan er – net als bij Van Bergeijk en Haffner – een onderscheid gemaakt worden tussen lange- en korte-termijneffecten van capaciteitsbezetting. Dat er ruimte is voor het verder versterken van marktdynamiek lijkt niet weersproken. Echter bij beleidskeuzen is het belangrijk te weten of dit moet gebeuren vanuit een situatie van aperte achterstand.

Roy Thurik

De auteur is werkzaam bij het EIM en de Erasmus Universiteit Rotterdam.

12. A. Kleijweg, *Persistence of profits and competitiveness in Dutch manufacturing*, Research report 9302/E, EIM, Zoetermeer.